

Jan Dalberg, lækni og granskari:

Magakrabbi nógv vanligari í Føroyum

– enn aðra staðni bæði hjá mannfolki og konufólki, og tað kemst ivaleyst av matinum, vit eta, sigur Jan Dalberg, lækni, sum hevur nærlisið allar sjúkrasjúkralirnar hjá føroyingum, ið hava havt krabbamein í árunum 1979 til 1993

TURID KJØLBRO

Á ráðstevnu um vikuskiftið, sum Føroya Felag Mótí Krabbameini skipaði fyrri um krabbamein í Føroyum og um børn og sorg, helt føroyski lækinn, Jan Dalberg, fyrilestur um krabbamein, sjúkueyðkenni, sjúkuvæðing, viðgerð og hjáðrin. Og ávísar krabbameinssjúkralir í Føroyum vórðu umrøddar.

Seinastu tvey árin hevur Jan Dalberg burturav granskað í føroysku skrásettu krabbameinstilburðum, serliga krabbameini í maga, langa og tjúktarmi, og hvør sjúkrasjúkralir er kannaður og nærlisin. Hesi

árin hevur hann verið knýttur at Kræftens Bekæmpelse, men fór í gjár aftur til arbeiðis á Ríkissjúkrahúsinum í Keypmannahavn.

– Eg havi serliga granskað í krabbameinstítleikanum í maganum í Føroyum í mun til í Danmark. Har er vandin hjá mannfolki 80% størri í Føroyum enn í Danmark og samsvarandi hjá konufólki 40% hægr. Hesi tilburðir eru eisini nógvir í Íslandi og har verður orsøkin hildin at vera royktur matur, men tað kann ikki vera orsøkin í Føroyum, tí føroyingar eta ikki nógv royktan mat. Helst er tað okkurt í kostinum, men tað

er ov tíðliga at siga nakað ítøkiliga um enn, sigur Jan Dalberg.

– Viðvíkjandi krabbameini í langa og tjúktarmi hevur man í nógv ár hildið, at títleikin hevur verið størri í Føroyum enn aðra staðni. Men kannarar vísa tað øvugt. Títleikin hjá bæði konufólki og mannfolki liggur 20-30% lægri enn í Danmark. Niðurstøðan hjá okkum er, at tað kemst av, at vit eta so nógv fisk. Fleiri kannarar vísa á, at fiskalja er gagnlig fyrri rovinu í tarmunum. Hon forðar fyrri ov títtari kyknu-deiling. Og tað er tann vegin vit skulu, tí vit eta nógv minni av grønmeti, sum er

sunt og er fyrirbyggjandi.

– Í mun til onnur lond eta føroyingar nógv meiri feitt. Økingin frá 1936 til 1981 var ógvusligari enn hon var í Onglandi. Men partur av feittinum er fiskafeitt og tað er gagnligt. Tað er kortini ikki øll forkláringin, sigur Jan Dalberg.

Lívsstílin

At títleikin av krabbameini er so stórur innan ávísar sjúkur kemst eisini av broyttu lívsháttinum.

– Kropsliga arbeiðið er minnað nógv, skipini eru nútíðars gjørd og arbeiðið umborð er minnað, nógv fleiri hava sitandi arbeiði í dag í mun til fyrr, fleiri hava bíl og nógv húska hava fleiri bílar, motiónin er minnað nógv. Og alt hevur nakað við títleikan av krabbameini at gera, tí motión er fyrirbyggjandi fyrri krabbamein í tjúktarminum, sigur Jan Dalberg.

Granskingararbeiðið byggir á krabbameinstítleikan hjá føroyingum yvir 15 ár, frá 1979 til og við 1993. Tað næsta Jan fer í holt við at kanna er krabbameinstítleikan í steinum hjá mannfolki.

– Tað sær út til, at títleikin er rættiliga høgur hjá føroyingum, í hvussu so er líka høgur sum hjá dønnum og teir hava sett met hesum viðvíkjandi, sigur Jan Dalberg.

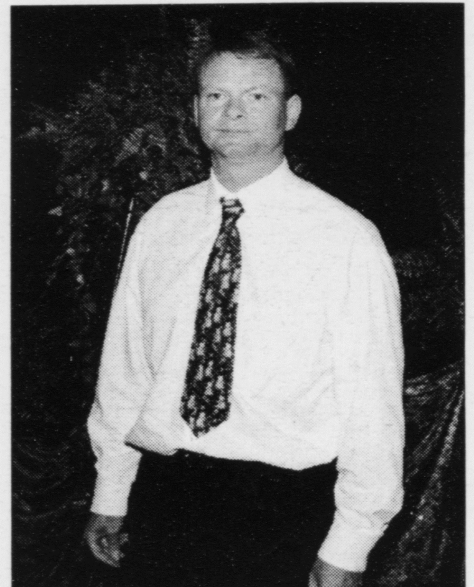
Krabbamein í steinum er ein av krabbasjúkunum, ið er lættast at grøða, men tað hevur ikki altíð verið so. Fyri 15 árum síðani doydu meiri 90% av teimum, ið vórðu rakt av hesi sjúkuni. Í dag verða 90% grødd.

Umfatandi gransking

Tað verður nógv granskað í ymsu krabbameinssjúkunum yvir allan heim. Nógv fólk hava ein varhuga av, at framtíðin í granskingini eru fá og sjáldsom, men har sigur Jan Dalberg, at stóðan er ikki líka fyrri allar sjúknurnar.

– Viðvíkjandi bróstkrabba er ikki hent nógv, men kortini er ódyðstítleikin minnaður 30% seinastu fimm árin. Á øðrum økjum er nógv hent. Taka við blóðkrabbamein hjá børnum verða 90% grødd í dag, har doydu so at síga øll fyrr, so tað er eitt stórt framtig, sigur Jan Dalberg.

Nógvir pengar verða brúktir til granskingina á hyrtjum ári og í Danmark koma flestu upphæddirnar

Jan Dalberg, lækni og granskari, hevur arbeitt við føroysku skrásetingini av krabbameinstilburðum og er komin til nakrar niðurstøður viðvíkjandi krabba í maga, langa og tjúktarmi

Mynd: Jonhard Hammer

frá privatum stovnum og einstaklingum.

Sparing

Deyðstítleikin hjá dønnum við krabbameini er 20% hægr í mun til í Svørski og Noregi.

– Tað kemst ivaleyst av, at fólk koma ov seint í viðgerð. Tað hevur verið spart í so nógv ár innan heilsuverkið og hetta økið hevur verið lágt prioriterað øll áttatíðir. Sjálv viðgerðin er góð, men tað munar lítið, um fólk ikki sleppa í viðgerð. Fólk bíða upp í trýggj-ár mánaðir at sleppa í strál-

viðgerð, har forskriftin er, at tú í mesta lagi skalt bíða í tveir vikur, sigur Jan Dalberg.

Føroyingar brúka eisini danska heilsuverkið. Rakar hetta so eisini okkum?

– Tað kann hugsast, men vit hava tann fyrminin, at føroyingar sleppa skjótt undir skurð í Føroyum og fáa kemoterapi beinanvegin. Danir hava bíðilista bæði til skurðviðgerð og kemoviðgerð, men tá ið tað kemur til strálviðgerð skulu vit bíða á jøvnum føti við danir, sigur Jan Dalberg.

Føroya Felag Mótí Krabbameini:

20 ár á baki

Í sambandi við føðingardagin fyrst í komandi ári, fær felagið vitjan av aðalskrivarunum og formonnunum í norðurlendsku krabbameinsfeløgnum og tá verður skipað fyrri nøkrum tiltøkum og eini ráðstevnu

TURID KJØLBRO

Føroya Felag Mótí Krabbameini varð stovnað 17. jan. 1979 og hevur sostatt 20 ár á baki komandi ár. Í teirri fyrstu nevndini sótu Sanna Dahl Niclasen, Johannes Thomsen, Mogens Egholm, Kirsten Olsen, Marianna Jensen, Agnar á Dul, og Julianna Leonson.

Felagið er limur í Nordisk Cancer Union og samstarvið er gott millum norðurlendsku feløgin. Í sambandi við føðingardagin fyrst í komandi ári, fær felagið vitjan av aðalskrivarunum og formonnunum í norðurlendsku krabbameinsfeløgnum og tá verður skipað fyrri nøkrum tiltøkum og eini ráðstevnu.

– Vit fáa nógvan íblástur frá hinum feløgnum. Ráðstevnan nú um dagarnar hevur verið hildin í hinum norðurlondunum. Tey eru sjálvandi nógv framman fyrri okkum, í tey hava stórru orku at arbeiða við. Tey eru eisini lutvíst við at fígga okkara virksemin, sigur Jákup Olsen, formaður í Føroya Felag Mótí Krabbameini.

Samskipti

Í vár skipaði felagið fyrri

skeiði fyrri læknum, har evnið var samskipti millum lækna og sjúkling. Ein serfrøingur innan samskipti sum eisini er lækni helt skeiðið.

– Tað eru ofta trupulleikar í samskiptinum millum lækna og sjúkling. Tá ið tú fært eini ring boð er ringt at skilja, hvat verður sagt, tí tú fært ein skelk. Tí er so umráðandi, at tann sum gevur tær boðini - og tað er altíð lækinn - sigur tað, soleiðis at tú skilir tað. Lækinn hevur ikki lært samskipti í sín um læknalestri, men í dag verður hesin liðurin tikin meiri fram sum partur av lestrinum. Annars er tað indiduleit, hvussu ein lækni er, summir duga betri at tosa við fólk, men teir sum ikki duga, mugu læra tað, sigur Jákup Olsen.

Farna árið hevur nógv verið skrivað í donsku fjølmiðunum um samskipti ella vantandi samskipti millum lækna og sjúkling, tá ið tað snýr seg um at geva eini ring boð. Tað er serliga Dr. Kemp, á Center for Etik og Ret á Keypmannahavnar universiteti, sum hevur reist nakrar spurningar hesum viðvíkjandi. Kemp, sum sjálvur misti konuna fyrri hálvum øðrum ári síðani av

krabbameini, hevur sagt, at heilsuverkið, serliga læknamir als ikki duga at bera sjúklinginum tey tungu boðini, sum tað altíð er at fáa at vita, at ein hevur krabbamein. Harði kritikkurin hevur fært við sær, at samskipti millum lækna og sjúkling í framtíðini fær ein stórur lut í læknalestrinum.

Føroya Felag Mótí Krabbameini ætlar at gera meiri við hesi viðurskipti. Felagið hevur skrivað til yvirlæknarnar, læknafelagið, og sjúkrasjúkrafelagið fyrri at fáa tey at arbeiða víðari við evninum.

Bót til Bata

Í Føroya Felag Mótí Krabbameini er ein bólkur við kvinnum, sum nevnir seg Bót til bata. Tað eru kvinnur, sum hava havt krabbamein í bróstinum. Í oktober hevur bólkurin 10 ár á baki. Virksemd hjá bólknum er, at kvinnurnar eftir umbøn fara út til kvinnur, sum fáa krabbamein.

Núverandi nevndin í Føroya Felag Mótí Krabbameini er Jákup Olsen, formaður, Agnar á Dul, Óli Jacobsen, Eliesar Olsen, Marjón Joensen, Helena Dahl Olesen, og Jónhild West.

Tøkk til krabbameinsfelagið

29. august var undirritaði til fyrilestur í Norðurlandahúsinum, sum krabbameinsfelagið skipaði fyrri, har evnið var børn og sorg, serliga við aliti til børn, sum hava mist ein av sínu næstu.

Fyrilesturinn hjá Jan Dalberg fyrr um dagin var uttan iva sera áhugaverdur, men tá undirritaði fær øll symptomir, ið tosað verður um, valdi eg at halda meg til fyrilesturinn um børnini, sum er ógvuliga viðkomandi í mínum dagliga arbeiði.

Norðurlandahúsið var á tremur henda dagin, og tað vísir, hvussu stórur áhugi er fyrri hesum evni. Evnið er viðkomandi, og kann raka okkum øll, nær tað skal vera.

Fyrilestrarhaldararnir vóru ógvuliga klárir og greiðir, og sum áhoyrari fekkst tú gott innlit í teirra metan av einum sorgarforløbi hjá barninum og tí unga, og hvussu teir mettu, at vit sum vaksin eiga at fyrirhalda okkum til eitt barn, ið hevur mist, ella av aðrari orsøk er í sorg. Ikki tí, tey flestu vita, hvussu vit eiga at fyrirhalda okkum. Tað er sera einfalt, men hetta krevur nakað av okkum, og tað er tað, sum er so torført.

Orsøkin til, at eg vil takka krabbameinsfelagnum fyrri tiltakið, er at hetta er eitt evni, sum lítið og onki verður gjørt við. Eg havi tosað við nógv familjur, ið hava mist, og sum onga hjálp hava fingið í sorgini, og børnini hevur als ongin hjálp verið til. Vónandi fer nú at batna á hesum umráði, ið hvussu er hava nógv fólk fingið innlit í sorgina hjá einum barni, ið hevur mist og skal krabbameinsfelagið hava stóra tøkk fyrri, at tit hava tikið hetta týðningarmikla evnið upp.

Tað var eisini fløvandi at sigga Sonnu Dahl verða heiðraða, hon hevur tað uppiborið.

Vinarliga

Sjúður Johannesen
sosialráðgevi